

KRISTIJONO DONELAIČIO PERSONAŽAS KRIZAS – TURTINGO, ŠYKŠTAUS IR KLASTINGO VALSTIEČIO TIPAŽAS

RIMA PALIJANSKAITĖ

Kristijono Donelaičio personažas Krizas yra minimas keliuose poeto kūrinuose, bet mokslininkų dėmesio yra sulaukęs vien šiuo vardu vadinamas *Metų* veikėjas. Krizas, ypač jo vardą naudojant bendrine prasme, nėra teigiamas personažas. Šie personažai turi labai daug bendrų bruožų – panašus jų socialinis statusas, pažiūros, asmeninės savybės.

Metų Krizas yra pasiturintis valstietis, „Vasaros darbuose“ labai gražiai pristatantis save (kaip protingą, darbštą, geraširdį bei dosnų) ir itin bjauriai – savo samdinius. Dosniuojų poemoje be Krizo vadinamas tik Dievas. „Gaspadoriaus“ santykiai su savo „šeimyna“ konfliktiški. „Rudensio gėrybėse“ aprašoma visko pertekusi Krizo dukters vestuvių puota, o „Žiemos rūpesčiuose“ prabylama apie elgetaujantį Krizą, kurio namus supleškines ten drybsojęs Dočys. Šią Krizo nelaimę aptaręs šaltyšius Pričkus nurodo dvejopas gaisrų priežastis: tai pačių būrų neatsargus elgesys su ugnimi ir Dievo bausmė už „šelmystes“, klastas bei vagystes.

Ne vienas donelaitininkas kėlė klausimą, kodėl dosniausias žmogus susilaukia tokio *neteisingo* likimo – kodėl poetas Krizą padaro elgeta? Donelaičio *Raštų* (1977) komentaruose daroma prielaida, kad dosnūs Krizas ir elgeta Krizas – du atskiri poemos personažai. Krizo poziciją tapatindami su paties autoriaus pažiūromis, keli tyrėjai konstatuoja Donelaičio šykštumą samdiniams ir turtingų valstiečių interesų atstovavimą. Siekdamas paradoksalų *dosningojo* Krizo likimą paaiškinti, vienas tyrėjų tai traktuoja „teologiniu teisingumu“, kuris su loginiu ar socialiniu teisingumu neturi nieko bendra.

Metuose atsispindinčios XVIII a. Prūsijos socialinės realijos, prieštaringas Krizo paveikslas ir kontroversiški jo vertinimai donelaitikoje skatina suabejoti Krizo dosnumu. Literatūrologai, išvelgę poeto ironiją ir Krizą vertinę kaip šykštų ūkininką, išsamiau šio personažo portreto ir jo likimo peripetijų negvildeno. Vis dėlto kritikų darbuose esama daug naudingų pa-

stebėjimų ir išvalgų (kaip, beje, ir abejotinių, su Donelaičio pažiūromis nederančių prielaidų), kurių visuma padeda atidžiau pažvelgti į šį mįslingą Donelaičio personažą.

Spalvinga *Metų* personažo Krizo vertinimų paletė. Dosniojo valstiečio Krizo likimas donelaitikoje dažnai vertinamas kaip paradoksalus. Donelaičio *Raštų* komentaruose samprotaujama apie galbūt kitą „padegėlį Krizą“ *Metuose*, t. y. būrą apskritai, nes šis vardas „Donelaičio kartais pavartojamas bendrine būro reikšme“¹. Taigi keliamas klausimas, ar *dosnūs* *Krizas* ir *Krizas padegėlis* yra tas pats personažas, juolab kad minimo padegėlio Krizo namai, kaip teigiama, sudegė „pernai“. Vaidas Šeferis nesutinka, kad tai atskiri personažai ir tvirtina, jog tam tikrų neaiškumų keliantį Donelaičio vartojamą prieviksį „pernai“ reiktų suprasti atsisakius linijinio laiko suvokimo *Metuose*. Krizo paveikslas visose poemos dalyse (Vd, Rg ir Žr) ištisias vietas: tie patys personažo ypatumai išryškunami pristatant ūkininkaujantį, dukters vestuves švenčiantį ir elgeta tapusį Krizą.

Šeferis kelia klausimą: „kodėl Dievas baudžia dorą žmogų“, kodėl „doras, dosnus ir geraširdis būras susilaukia tragiško likimo“²? Atsakymo į šį klausimą literatūrologas ieško remdamasis religingojo *Metų* personažo Selmo retorika ir XVIII a. Liuteronų Bažnyčios ortodoksų teologija. Tokį Krizo likimą, pasak Šeferio, galima paaiškinti Donelaičio pesimizmu ir nepasitikėjimu „peklon lekiančiais savo laikais“. Literatūrologas išveda Krizo ir Pričkaus likimo paraleles: šios dvi tragedijos yra jau ne individualus, o „sisteminis poetinio pasaulio reiškiny“³. Panašumai tarp šių dviejų likimų išvelgiami kaip paradoksalūs – neteisingi logine, bet teisingi teologine prasme. Pabrėžiama, kad nereikia painioti socialinio ir teologinio teisingumo, „o socialinio teisingumo subparadigmoje“ reikia matyti „dar ir dialektinę teisingumo ir neteisingumo raišką“⁴.

Kadangi Krizo likimas gretinamas su Pričkaus likimu kaip sisteminis reiškiny, tikslinga pažvelgti ir į jį. „Teologinio teisingumo“ motyvų Šeferis išvelgia Pričkaus kalboje apie gaisrų pavojų, „kur gaisrai suvokiami kaip

¹ Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, redakcinė komisija Kostas Korsakas (pirm.), Kostas Doveika, Leonas Gineitis, Jonas Kabelka, Kazys Ulvydas, Vilnius: Vaga, Lietuvos TSR mokslų akademija, Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1977, p. 356.

² Vaidas Šeferis, *Kristijono Donelaičio „Metų“ rišlumas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 242.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, p. 254.

bausmė už žmonių nuodėmes (Žr 241–242, 275–278)⁵. Liuteronų ortodoksų mokyme ištis bet kokia nelaimė (katastrofa) traktuojama kaip Dievo bausmė nuodėmingiems žmonėms, nesigilinant į konkrečias įvykio priežastis ar nukentėjusiojo darbus (gyvenseną). Tačiau Šeferio nurodytose eilutėse „bausmė“ skiriama ne už abstrakčias, o labai konkrečias „žmonių nuodėmes“. Pirmu atveju (Žr 241–242) reiktų kalbėti net ne apie „Dievo bausmę“, o apie logiškas gaisro priežastis: tai neatidumas, aplaidumas, neprotingas elgesys su ugnimi, pavyzdžiui, kai būras „Pypkį sau užsidedęs, tarp šiaudų nusibasto“ (Žr 248). Šio Pričkaus pasakojimo nuoseklumą pabrėžusi Dalia Dilytė tvirtina, kad „seniūno kalba sudaryta logiškai: vidurinioji, didžioji, jos dalis skirta ugnies žalai nusakyti ir būrams įbauginti“, kartu pamokant, kaip gaisro išvengti⁶. Kitose Šeferio nurodytose eilutėse kalbama apie Dievo bausmę už klastas, kitų žmonių apvaginėjimą. Šios eilutės yra Pričkaus kalbos apie padegėlį Krizą (Žr 255–278) dalis, tad jos byloja pirmiausia apie patį Krizą:

Nės kas naktį jam, žėlėk Dieve! pasidarė,
Tai mums per pietus kasdien dar gal nusiduoti,
Kad mes, kaip tūls vokietis, prastodami Dievą,
Šelmystes padaryt, klastuot ir vogt nesiliausim. (Žr 275–278)

Tačiau Šeferis Krizo likimą sieja su „teologiniu teisingumu“: „Savaip teologinį teisingumą aktualizavo ir padegėlio Krizo likimas [...], o visu smarkumu ši tema pasireiškė kiek vėliau – siautėjant šykščiajam amtsrotui ir mirus Pričkui“⁷. Pričkaus, nuolankiai tarnavusio ponui, likimas traktuojamas irgi kaip paradoksalus. Tačiau didžiausias paradoksas yra tas, kad Pričkus žuvo netrukus po savo griežto pamokslu pakamorei Laurui. Tai įspūdinga liuteroniška odė būrų nuolankumui ir paklusnumui, draudžiant net prieštarauti būrus niekinantiems ponams bei jų tarnams; reikią tylėti ir pakamorei Laurui, jeigu Kasparo dumčius jį „muša per ausį“ (Žr 403). Netrukus pats Pričkus, sumuštas pono tarnų dėl vieno pasigesto šilingo, miršta. Tad Pričkaus likimas itin logiškas, pateikiant jį tarsi pasakėčios moralą. Juolab kad pats Pričkus vargu ar kuo geresnis už kitus ponų tarnus, kurie poemoje pristatomi kaip neigiami personažai. Apie neigiamą būrų požiūrį į jį aiškiai byloja pats Pričkus: „O tarp būrų daug mane jau kone visą prakei-

⁵ Tyrimė naudota ši *Metų* ir pasakėčių redakcija: Kristijonas Donelaitis, *Metai ir pasakėčios*, redaktorius Vytautas Vitkauskas, (ser. „Baltų lankų“ literatūros kolekcija), Vilnius: Baltos lankos, 1994. Toliau tekste nurodoma kūrinio santrumpa (žr. santrumpų sąrašą) ir eilutė.

⁶ Dalia Dilytė, *Kristijonas Donelaitis ir Antika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 99.

⁷ Vaidas Šeferis, *op. cit.*, p. 254.

kė“ (Rg 488). Prisiminkime „Pričkaus pasaką apie lietuvišką svodbę“ – čia šaltyšių užmušti buvo pasikėsinę patys būrai: „Taip visi tuojaus su kuciais bėgo į krūvą / Ir tikt vis „užmušt, užmušt“ putodami rėkė“ (Pp 208–209). Būrų pykčio priežastis – Pričkaus patyčios iš vargingiausiųjų, jų spaudimas kuo geriau atlikti darbą ponui: „Ir savo amtmonui visi padarykime garbę“ (Pp 203). Nuo būrų pykčio protrūkio pasekmių (galbūt ir mirties) šaltyšių išgelbėjo pasirodęs vakmistras, patardamas būti atsargesniam: „Pričkau, Pričkau, per drąsiai pakibinai širšlius“ (Pp 217).

Šeferio minimas „teologinis teisingumas“ liuteronų ortodoksų mokyme grindžiamas Apvaizdos ir predestinacijos (Dievo valios) dogmomis. Pasak religijos sociologo Maxo Weberio, Dievo nustatyta tvarka yra racionali, nors žmogui ji gali atrodyti iracionali; netgi pats išganymas – „visiškai laisva malonės dovana, *predestinacijos malonė (Prädestinationsgnade)*. Ją visiškai laisvai, be jokios priežasties suteikia Dievas, kurio sprendimų motyvai nepažinūs“⁸. Tiesa, *neteisingą likimą* gali lemti ne tik Dievas, bet ir velnias: liaudies religijose buvo „labai plačiai paplitęs nelaimės siejimas su demonų rūstybe ar pavydu“⁹. Martino Lutherio ir liuteronų ortodoksų mokyme Velnias buvo suvokiamas kaip pasaulyje dominuojanti ir netgi jį valdanti jėga. Bet Šeferis Krizo ir Pričkaus neteisingo likimo su velniu nesieja.

Krizo lemtį panašiai vertina ir Žavinta Sidabraitė: „Brėžiama dosningojo Krizo ir Biblijos teisią Jobo paralelė – nuo gausos ir garbingos padėties prie visiško neturto ir apleistumo. Elgetystės tema ima skambėti metafiziškai“¹⁰. Tyrėja pastebi, kad vaikystėje kartu su motina elgetavęs Krizas senatvėje vėl tampa elgeta. Tačiau vargu ar galima Krizo likimą lyginti su Biblijos Jobu – Jobas buvo teišus ir itin pamaldus (be to, senatvėje vėl džiaugėsi gyvenimu), tuo tarpu apie Krizą to pasakyti negalime.

Įvairiuose Donelaičio raštuose išreikštoje pasaulėžiūroje dominuoja „teisingojo Dievo“ samprata¹¹, tad „teologinio teisingumo“ (gerų, dosnių žmonių „baudimo“) poemoje idėja mažai tikėtina. Donelaitis niekur nėra

⁸ Max Weber, *Religijos sociologija*, iš vokiečių kalbos vertė Zenonas Norkus, (ser. *Atviros Lietuvos knyga*), Vilnius: Pradai, 2000, p. 230.

⁹ *Ibid.*, p. 126.

¹⁰ Žavinta Sidabraitė, „XVIII a. Prūsų Lietuvos giesmynas ir Kristijono Donelaičio kūryba“, in: *Kristijono Donelaičio laikų liuteronų giesmių antologija*, sudarė Guido Michelini ir Darius Petkūnas, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2014, p. 33.

¹¹ Rima Palijanskaitė, „Kristijono Donelaičio pasaulėžiūros atspindžiai jo raštuose“, in: *Kristijono Donelaičio reikšmės: Straipsnių rinkinys*, sudarė Mikas Vaicekauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 467–472.

išreiškęs tikėjimo tomis liuteronų ortodoksų dogmomis ir nuostatomis, kuriomis remiasi Šeferis. Poetas savo raštuose daug kartų mini žmogaus sąžinę ir teigia, kad rūpintis socialiniu teisingumu esąs netgi paties Dievo garbės reikalas¹²! Poetui meilė Dievui neatsiejama nuo meilės žmonėms, darant jiems gerus darbus, o Dievo malonė – nuo žmogaus sąžinės, jo gyvenimo. Donelaitis kalba apie Dievo bausmę ir net prakeiksmą neteisingiesiems, apie tai, kad gyvenime negali sektis nesąžiningiems žmonėms ir netgi jų vaikams (Sb, p. 493, 451, 468). Taigi poetas remiasi bibline teisingojo Dievo (kalbančio žmogaus sąžine) samprata, todėl aiškinti Krizo likimą liuteronų ortodoksų teologinėmis teorijomis ir jų interpretacijomis nėra pagrįsta.

Neatsižvelgdami į Donelaičio pažiūras ir netgi Evangelijos dvasią, kai kurie tyrėjai apie socialinės tapatybės pokyčius *Metuose* pateikia nepagrįstus teiginius. Šeferis: „*Metų* pasaulyje socialinės tapatybės pokytis yra nedorumo ženklas – žmogus turėtų nugyventi gyvenimą tuo, kuo gimė“¹³. Netgi didesnio atlygio reikalaujantys samdiniai siejami su ta pačia nuodėme! Tokiu atveju paties Krizo socialinio statuso pakeitimą (iš samdinio tapus turtingu valstiečiu) irgi galėtume vadinti nuodėme. Tačiau Šeferis ją priskiria tik Milkui. O juk šia paradigma būtų galima paaiškinti ne tik Krizo, bet ir paties Pričkaus likimą – jis, anot Šeferio, kaip ir Milkus, „irgi yra dvaro statytinis“. Jie visi pakeitė savo „socialinį statusą“. Socialinį statusą, beje, pakeitė ir pats poetas: gimė valstiečiu, o tapo kunigu! Donelaičio kūryboje socialinės tapatybės pokytį kaip nedorybės ženklą literatūrologas įvardija remdamasis Dariaus Petkūno tyrimais, o pastarasis reikalavimą „laikytis paveldėtos socialinės tapatybės“ grindžia apaštalo Pauliaus mokymu¹⁴, nors minimame apaštalo laiške (1 Kor 7) kalbama ne socialinės tapatybės, o vedybinio statuso pakeitimo, tapus krikščionimi, klausimu. Pastebėtina, kad čia netgi vergui patariama, esant galimybei, keisti savo statusą: „jei ir gali tapti laisvas, verčiau pasinaudok“ (1 Kor 7, 21)¹⁵. Taigi matome, kad socialinės tapatybės keitimą laikyti nuodėme, remiantis Evangelija, nepagrįsta.

¹² „Tolminkiemio žemių separacijos byla“, parengė Kostas Doveika, in: Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, p. 465. Toliau cituojant tekste nurodoma santrumpa Sb ir leidinio puslapis.

¹³ Vaidas Šeferis, *op. cit.*, p. 83.

¹⁴ Darius Petkūnas, „Kunigo Kristijono Donelaičio ganytojiška veikla, teologiniai motyvai „*Metuose*“ ir kituose raštuose“, in: *Tiltai: Priedas*, Nr. 27: *Biblija ir literatūra*, sudarytoja Roma Bončkutė, Klaipėda, 2005, p. 74.

¹⁵ Cituojama iš: *Šventasis raštas*, t. 4: *Naujasis testamentas*, iš graikų kalbos vertė Česlovas Kavaliauskas, (ser. *Pasaulinės literatūros biblioteka*), Vilnius: Vaga, 1992.

Gilinantį į galimai šykštaus Krizo likimą, verta susipažinti su paties Lutherio *Didžiojo katekizmo*, kuriame išryškinama nuostata apie Dievo bausmę godiesiems – kaip ir visiems nuodėmingiesiems: „Dievas baudžia vieną nenaudėlį kitu“, nesvarbu, kas tai būtų – samdiniai, žmona ar vaikai¹⁶. Lutheris, aiškindamas septintąjį Dievo įsakymą „Nevok“, vagimis vadina ir „stambius, galingus, užkietėjusius vagis, su kuriais vienoje kompanijoje yra ponai ir kunigaikščiai“¹⁷. Jis smerkia darbdavius, kurie išnaudoja „geruosius varguolius“ (jie „niekam negali pasiskusti“) ir yra negailestingi, įspėja juos dėl Dievo bausmių, nes Jis „išklausys vargšes liūdinčias širdis ir nepaliks jų neatkeršijęs“¹⁸. *Didžiąjame katekizme* aprašomos įvairios galimos negandos tiems, kurie stengiasi praturtėti neteisėtais būdais, apvogdami kitus. Pasak Lutherio, netgi pavykus tokiems sukaupti daug turto, senatvėje jie tuo nesidžiaugs. Siekdamas pamokyti dorovingumo, Dievas gali pasiųsti įvairių bausmių, pavyzdžiui, „užprašydamas į svečius krūvą samdomų kareivių, per valandą mums ištuštinančių skrynias bei kapšus ir nesiliaujančių tol, kol dar turime bent vieną skatiką, maža to, atsidėkojimui sudeginančių ir nusiaubiančių namus bei ūkį, išniekinančių žmoną bei vaikus ir juos nužudančių“¹⁹. Taigi kiekvieną nuodėmę seka Dievo bausmė, kurios Lutheris įspėja saugotis „kaip paties velnio“. Šios „Dievo rūstybės“ nebijantis užsispyrėlis, Lutherio teigimu, galų gale „liks valkata ir elgeta, be to, kęs visus vargus ir nelaimės“²⁰. Taigi Krizo likimą, jeigu jį traktuosime ne dosniu, bet šykščiu, galima paaiškinti remiantis tiek Lutherio mokymu, tiek Šv. Raštu, tiek paties Donelaičio „teisingo Dievo“ samprata.

Į tragišką Krizo ir Pričkaus lemtį bei įvykusių tragedijų vaizdavimo ypatumus dėmesį atkreipė ir kiti tyrėjai. Leonas Gineitis: „Jau I. Šeinius pastebėjo, kad „Metuose“ tokie įvykiai kaip Pričkaus mirtis ar Krizo trobų sudeginimas pasakomi, bet nevaizduojami – „nė nepamanai gerai kaip tat atsitiko“. [...] Apskritai pagal ano meto tradiciją, konstatuojamasis įvykių traktavimas turėjo užtikrinti pakankamą erdvę pritaikomajai literatūros funkcijai – religiniam bei moraliniam auklėjimui“²¹. Tyrėjų manymu, šių

¹⁶ Martynas Liuteris, *Didysis katekizmas*, vertė Tomas Kiauka, Tauragė: Lietuvos Evangelikų Liuteronų Bažnyčios komunikacijos ir leidybos centras „Kelias“, 2003, p. 48.

¹⁷ *Ibid.*, p. 62.

¹⁸ *Ibid.*, p. 66.

¹⁹ *Ibid.*, p. 65.

²⁰ *Ibid.*, p. 63.

²¹ Leonas Gineitis, *Kristijono Donelaičio aplinka*, (ser. *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 9), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 97.

personažų lemtis pateikiama kaip pasakėčios moralas. Apšvietos laikotarpiu svarbiausia rašytojo funkcija buvo laikoma mokyti, apšviesti, atskleisti įvairių dalykų sąsajas. Gottholdas Ephraimas Lessingas (1729–1781) teigė, kad personažo „charakteris, kuris neturi pamokomojo elemento, neturi ir tikslo“²². Anot Lesingo, pamokantys charakteriai gali būti ne tik gražūs ir laimingi, bet ir bjaurūs, juokingi ir nelaimingi, kuriais mes galėtume bjaurėtis. „Tai, kas galioja pasakėčiai, galioja ir bet kokiam moralizuojančiam apsakymui, kurio tikslas leisti mums suvokti kokią nors bendrą moralinę tezę.“²³

Nemenki prieštaravimai donelaitikoje kyla Krizo pažiūras siejant su paties poeto pasaulėžiūra. Aleksas Vaškelis stebisi keistu ir kiek neįprastu Donelaičio „abejingumu samdinių reikalams“, ir vis dėlto, remdamasis Krizo teiginiais, konstatuoja, kad poetas „niekuomet nesidomėjo socialinės santvarkos teisingumu“, kad „baudžiovos samdinių atveju Donelaitis gana šykštus“, kad jis „pats atstovavo būrų-ūkininkų klasei“²⁴. Tačiau abejingas socialiniam teisingumui ir savo samdiniams yra Krizas! Nejaugi Donelaičiui galima priskirti ir storžievišką Krizo laikyseną savo samdinių atžvilgiu iš jų tyčiojantis? Gineitis: „netikslu sakyti, kad „šeimynos žmones Donelaitis daugiau bara, negu giria“ (Juozas Jurginis), nes ir vėl *bara* ne autorius, o kūrinio veikėjas – samdinių šeiminkas, kurį toks elgesys puikiai charakterizuoja“²⁵. Marija Stankus-Saulaitė pabrėžė, kad *Metuose* Donelaitis savo pažiūroms – ypač savajai sąžinės ir teisingojo Dievo sampratai – neprieštarauja, o poemos personažai, remiantis savuoju požiūriu, dažnai pristatomi ironiškai²⁶.

Guido Michellini pastebėjo, kad *Metuose* „be Dievo tik Krizas yra dosningas“²⁷. Tai primena krikščionių, ypač liuteronų ortodoksų, teologijoje ir giesmėse tuo metu dominavusią tezę, jog geras esąs vien Dievas. Nors personažo dosnumas poemoje paminimas vos kelis kartus, vis dėlto ši Krizo savybė išties perdėtai sureikšmintą. Šeferis: „visų Krizo portretinių eskizų

²² Gottholdas Ephraimas Lessingas, „Fragmentai iš „Hamburgo dramaturgijos““, vertė Lilija Vanagienė, in: *Poetika ir literatūros estetika: nuo Aristotelio iki Hegelio*, sudarė Vanda Zaborskaitė, Vilnius: Vaga, 1978, p. 208.

²³ *Ibid.*, p. 212.

²⁴ Aleksas Vaškelis, „Pietistinis sąjūdis Mažojoje Lietuvoje ir Kristijonas Donelaitis“, in: *Egzodo Donelaitis: Lietuvių išėivių tekstai apie Kristijoną Donelaitį*, sudarė ir parengė Mikas Vaicekaskas, Vilnius: Aidai, 2001, p. 160.

²⁵ Leonas Gineitis, *op. cit.*, p. 121.

²⁶ Marija Stankus-Saulaitė, „Kristijono Donelaičio saulės“, in: *Egzodo Donelaitis*, p. 368.

²⁷ Guido Michellini, „Prūsijos Lietuvos giesmynai Donelaičio laikais“, in: *Kristijono Donelaičio epochos kultūrinės inovacijos*, sudarytoja Silva Pociūtė, (ser. *Acta Historica universitatis Klaipedensis*, t. XXVI), Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2013, p. 87.

skiriamasis bruožas – dosnumas; šis epitetas nesuteikiamas jokiam kitam *Metų* veikėjui²⁸. Apie joki kitą dosnų būrą neužsimenama, nors vokiečių istorikai lietuvininkų dosnumą ir geraširdiškumą, su kitais dalijantis savo (kad ir menkomis) gėrybėmis, pabrėžia kaip vieną ryškiausių juos iš kitų gyventojų išskyrusių bruožą²⁹. *Metuose* netgi vargingasis Plaučiūnas kaimynus vaišina tuo, ką turi geriausia, bet niekas jo dosniu nepavadina.

Krizas donelaitikoje paprastai traktuojamas kaip „viežlybas“ personažas, kartais jį netgi idealizuojant: „Prasimušėlis Krizas – tai Donelaičio būro idealas“³⁰. Ne vienas tyrėjas Krizą apibūdino jo paties savigyros žodžiais kaip itin darbštų, sumanų ir dosnų ūkininką. Tiesa, esama užuominų ir apie šio personažo gerumo hiperbolizaciją. Albinas Jovaišas: „*Gaspadorius* Krizas hiperbolizuotai geras ir dosnus“³¹. Dilytė pateikia Jovaišo, Gineičio, Jono Griniaus, Prano Naujokaičio teiginius apie Donelaičio išplėstinių hiperbolių ir kitų perdėjimų kildinimą iš komizmo ir tvirtina, kad „hiperbolė gali būti ir satyros priemone“³². Tačiau Krizo *dosnumo* ir jo šeimynos *rajamumo* ironizavimo literatūrologė neįžvelgia. Donelaičio tekstą Dilytė palygina su Homero aprašoma turtinga puota ir teigia, kad Homero hiperbolės nelaikomos satyrinėmis. Vis dėlto Donelaičio hiperbolės gerokai skiriasi nuo Homero, be to, „visi sutaria, kad Homero epuose esama humoro, ironijos ar pikto juoko elementų“³³. Kodėl tad, sekdamas Antikos rašytojais, tokių vaizdavimo priemonių bei „demokratijos ir pilietiškumo idėjų“³⁴ negalėjo savaip panaudoti ir Donelaitis? Dilytė siekia paneigti ir itin akivaizdų Donelaičio hiperbolių bei perdėjimų ironiškumą – tai esą priklauso nuo „vertintojo požiūrio“. Tačiau Donelaičio ironiją laikant „rimta kalba“ (poemoje ir pasakėčiose), poetą turėtume traktuoti kaip negailestingą vargšams (netgi beširdį ciniką), kaip itin konservatyvų kunigą, kas greičiausiai būtų netiesa.

²⁸ Vaidas Šeferis, *op. cit.*, p. 238.

²⁹ Žr. Ignas Skrupskelis, *Lietuviai XVIII amžiaus vokiečių literatūroje*, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 1967, p. 101–102; Vydūnas, *Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių*, iš vokiečių kalbos vertė Vita Gaigalaitė ir Rapolas Šaltenis, (ser. *Lituanistinė biblioteka*), Vilnius: Vaga, 2001, p. 395.

³⁰ Albertas Zubras, „Donelaitis šiandien“, in: *Egzodo Donelaitis*, p. 322.

³¹ Albinas Jovaišas, *Kristijonas Donelaitis*, Kaunas: Šviesa, 1992, p. 89.

³² Dalia Dilytė, *op. cit.*, p. 171–175.

³³ *Ibid.*, p. 168.

³⁴ Dilytė, išryškinusi XVIII a. kaip visuotino filosofavimo amžių, konstatuoja, kad iš Antikos buvo semiamasi „veiklumo ir stiprybės“, jog mąstytojus imponavo „graikų demokratijos ir pilietiškumo idėjos“, skatinusios nacionalinę savimonę bei „politikos ir ekonomikos pertvarkos“ idėjas.

Jovaišas Krizo monologą, persunktą „humoristinėmis hiperbolėmis“ (pastebint, kad „Donelaitis šypsosi!“), vis dėlto vertina kaip „rimtą kalbą“. Jis tvirtina, kad Krizo „šeimyna vis nepatenkinta“, bet to priežasčių nesvarsto. „Šykštumas Krizui – klasta, todėl jis šeimynai labai dosningas, maitina ją riebiai.“³⁵ Tyrėjai beveik nekreipia dėmesio į Krizo samdiniams skirtus negatyvius epitetus: jų tiek daug ir jie tokie bjaurūs, kad sunku patikėti tai esant tiesa. Save girdamas, apie savo dosnumą postringaudamas, samdinių adresu Krizas neištaria nė vieno gero žodžio – vadina juos „žiopliais, bloznais, neprieteliais, smirdais, glūpokais berniokais, išdykėliais nenaudais, vaikpalaikiais, vos panešiojančiais buksvas“³⁶.

Dilytė: „Krizas gali papasakoti daug keistų dalykų apie savo tarnus: *Daug dyvų ir daug naujienų tau pasakysiu* (Vd 320)“³⁷. Donelaičio *Metuose* dažnai vartojamas žodis *dyvai* reiškia neįtikėtinus, stipriai perdėtus ar humoristinius, su realybe beveik nieko bendra neturinčius pasakojimus. Literatūrologė pastebi: „Iš Krizo šaiposi šeimyna: *Ak! nemislyk taip! Kampe dar juokiasi smirdai* (Vd 424)“³⁸. Klausimo, kodėl šeimyna šaiposi, arba kodėl Krizas paniekinamai kalba apie savo samdinius, Dilytė nekelia. Donelaičio komizmo Krizo monologe literatūrologė neįžvelgia ir konstatuoja, kad „per didelės algos reikalaujanti ir per daug valganti šeimyna nuskurdina šeiminką (Vd 316–388)“³⁹.

Vis dėlto Krizo skundai samdiniais ir jų menkinimas ne vieną donelaitininką vertė suabejoti Krizo „viežlybumu“ ir moralumu apskritai. Stankus-Saulaitė pastebi, kad ėdria šeimyna besiskundžiančio Krizo dejonės sunkiai įtikinamos: „lankydamiesi jo dukters vestuvėse, matome, kiek yra tiesos tuose jo žodžiuose“⁴⁰. Jis neabejotinai yra turtingas – buvęs našlaitis didelio darbštumo, taupumo ir apsukrumo dėka tapo turtingu ūkininku. Jonas Riškus teigia, kad Krizo duktė „išteka ne už bet ko, o už paties Taukių šulco. Vien jau kaimo pavadinimas daug pasako“⁴¹. Taukų metafora panaudota Bužo kalboje, ja nusakant išskirtinę pasipūtusio pono „didžios giminės“ padėtį (Rg 462–463). Jonas Grinius mano, kad Krizo priekaištai

³⁵ Albinas Jovaišas, *op. cit.*, p. 89.

³⁶ Jonas Riškus, *Kristijonas Donelaitis: 1714–1780*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2014, p. 57.

³⁷ Dalia Dilytė, *op. cit.*, p. 186.

³⁸ *Ibid.*, p. 169.

³⁹ *Ibid.*, p. 44.

⁴⁰ Marija Stankus-Saulaitė, *op. cit.*, p. 373.

⁴¹ Jonas Riškus, *op. cit.*, p. 166.

tarnams „patį Krizą pastato į abejotiną šviesą. Jo sunki ir darbšti jaunystė bus padariusi jį šykštuoliu“⁴². Prano Naujokaičio pozicija kiek atsargesnė: „Krizo nusiskundimas atrodo kiek padidintas“⁴³.

Krizo „viežlybumu“ suabejojęs Grinius tvirtina: „Vidurį tarp teigiamųjų ir neigiamųjų [personažų] užima Enskys ir Krizas“⁴⁴. Bet ar iš vargingiausiųjų lietuvininkų besityčiojantį Enskį, kaip ir iš savo samdinių besityčiojantį Krizą, galėtume apskritai laikyti teigiamais personažais? Ar Krizo „dosnumas“ nėra tik užslėpta Donelaičio ironija, ir ar jam skirtas elgetos likimas nėra poeto moralas – teisingojo Dievo bausmė už jo šykštumą ir samdinių paniekinimą?

Panašu, kad Krizo personažu Donelaitis norėjo parodyti lietuvių valstiečio tipą, kuris perima gyvensenos ir ūkininkavimo pavyzdį iš vokiečių ir kolonistų, siekusių įvairiomis priemonėmis taupyti išlaidas, netgi sukčiaujant, ir kaupti turtą. Apie tai poemoje aiškiausiai pasako Paikžentis: esą ne „tikl mūsų ponačiai“ kvailai česnyje elgiasi, bet „ir būrų daug jau jiems prilygt nesigėdi“; be to, jie, kaip ir ponai, tuos pačius dalykus aukština, panašiai „pliuškėdami plūsta“ ir „jau nuo jų mokinasi branyt“⁴⁵ (Vd 484–495).

Personažo Krizo ypatumai Donelaičio kūrinuose. Ne tik *Metuose*, bet ir kituose Donelaičio kūrinuose Krizo vardu vadinami būrai iš kitų išsiskiria turtine bei socialine padėtimi ir yra linkę sukčiauti ar kitaip „neviežlybai“ elgtis. Tai kiek stebina, nes Krizas yra paties poeto vardo *Kristijonas* trumpinys. Šis kilęs iš sulotyninto graikų kalbos žodžio *Christianus*, reiškiančio ‘krikščionių’, o graikiškas žodis *christos* reiškia ‘pateptasis’, ‘išrinktasis’⁴⁶; ši reikšmė gali būti siejama su esminėmis liuteronų ortodoksų – Apvaizdos ir predestinacijos malonės – dogmomis. Toks vardo parinkimas iš esmės negatyviems personažams atrodo paradoksalus, bet tai galima paaiškinti poeto polinkiu į ironiją ir autoironiją. Įspūdingas pasakotojo autoironijos epizodas yra *Metuose*, kur konstatuojama tikroji rūpesčio naminiams paukščiais priežastis: „Ar dėl jūs dainų šventų jus šeriamo tvartuos; / Ne! mes dėl mėsos tiktai jūsų giriame balsą“ (Rg 67–68).

Vardą Krizas Donelaitis savo raštuose kelis kartus pavartojo bendrine

⁴² Jonas Grinius, „Kristijono Donelaičio sužalotas veidas“, in: *Egzodo Donelaitis*, p. 288.

⁴³ Pranas Naujokaitis, „Kristijonas Donelaitis (1714–1780)“, in: *Egzodo Donelaitis*, p. 246.

⁴⁴ Jonas Grinius, *op. cit.*, p. 281.

⁴⁵ *Branyti* – (sl.) sukčiauti: Kristijonas Donelaitis, *Metai ir pasakėčios*, p. 173.

⁴⁶ Kazys Kuzavinas, Bronys Savukynas, *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 236–237.

prasme. Tokių vardų poeto kūryboje nedaug. *Metuose* šykščiojo pono tarno Šlapjurgio vardas bendrine prasme pavartotas „Rudenio gėrybėse“: „pui-kių šlapjurgių daug susibastė“ (Rg 272). Šlapjurgiai yra ponų tarnai „kukoriai“ (virėjai), taigi vardas vartojamas bendrine prasme, bet kartu turi specifinę ypatybę; keli tyrėjai šį vardą sieja su alkoholio vartojimu (girtuokliavimu) – „kukoriai“ po ponų vaišių tokią galimybę išties turėjo ir galbūt neretai pasinaudodavo. *Metuose* yra ir simbolinių vardų (pavyzdžiui, Slunkiūs, Daugkalba), jais charakterizuojant personažų asmenybę. „Kalbančiais vardais“ tyrėjų įvardyta pavardžių grupė „atlieka ne tik identifikacijos funkciją, bet tuo pat metu ir charakterizuoja, t. y. tokie asmenvardžiai kažką pasako apie jų nešiotojus“⁴⁷.

Tačiau ar galėjo Donelaitis parinkti atsitiktinius kitus vardus – ypač pagrindiniams personažams? Vienas jų – Krizas. Šeferis, polemizuodamas su kitais tyrėjais dėl Krizo vardo vartojimo poeto kūryboje, tvirtina: „Taigi nėra pagrindo manyti, kad tik Krizo vardas vartojamas bendrine „būras apskritai“ reikšme – čia veikia platesnė onomastinė apibendrinimo funkcija“⁴⁸. Šį klausimą poeto kūryboje palietęs Šeferis neigia „bendrinio Krizo“ vartojimą apskritai. Jeigu pasakėčioje „Šuo Didgalvis“ minima „Krizo Didgalvį“ sietume su bet koku dideliu šunimi (o Krizo vardą aiškintume kaip būro sinonimą), anot Šeferio, „sugriautume Donelaičio meninį sumanymą“. Darytina prielaida, kad vardas Krizas (kaip ir šlapjurgiai ar „kalbantys vardai“), vartojamas siekiant apibūdinti ne būrą apskritai, bet tam tikrą būrų tipą. Donelaičio kūryboje daug tyrėjų pastebėjo didžiąsias nedorybes įkūnijantį ponų tipą (Šeferis jį įvardija kaip „ikonografinį nedorėlio tipą“), tačiau donelaitikoje beveik nesvarstyta apie kitus visuomenės sluoksnius atspindinčius pagrindinius personažus – jų tipažus.

Vardas Krizas yra paties poeto vardo Kristijonas trumpinys, tad kyla klausimas, ar galėjo Donelaitis Krizo personažu *Metuose* įkūnyti svarbius savo paties būties aspektus ar bent iš dalies juos atspindėti? Rodos, taip. Nesunku pastebėti netgi ryškius *Metų* Krizo ir paties Donelaičio gyvenimo panašumus. Kaip ir poemos Krizas, Donelaitis, būdamas dar visai mažas, tapo našlaičiu, tad jo vaikystė buvo labai panaši į *Metų* personažo: „Tėvs mano Krizas numirdams mane mažą paliko, / O našlė moma maitytis ubagais ėjo“ (Vd 321–322). *Metų* Krizo tėvo vardas irgi Krizas, o Donelaičio tėvo

⁴⁷ Rainer Eckert, „Asmenvardžiai K. Donelaičio *Metuose*“, in: *Darbai apie Kristijoną Donelaitį*, sudarė Leonas Gineitis, Algis Samulionis, Vilnius: Vaga, Lietuvos mokslų akademija, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1993, p. 110.

⁴⁸ Vaidas Šeferis, *op. cit.*, p. 240.

vardas Kristupas – taigi labai panašus ir turi kone identišką reikšmę. Kaip ir poemos Krizo, poeto vaikystė, netekus tėvo, nebuvo soti ir nerūpestinga. Donelaičio mama greičiausiai neelgetavo, tačiau negalėdama visų vaikų išlaikyti, juolab į mokslus išleisti, atidavė Kristijoną į vargšų mokyklą Karaliaučiuje. Tyrėjų spėjimu, čia mokydamasis jis galėjo gyventi pas brolių Frydrichą, kuris vertėsi amatininkyste – čia būsimasis poetas turbūt įgijo meistrystės paslapčių, kurias vėliau panaudojo meistraudamas fortepijonus ir įvairius optinius prietaisus. Nagingas buvo paauglystėje ir poemos Krizas: „Todėl padarynes visokias vos pažiūrėjau, / Štai jau, mislyk tikt, jas taip išdrožti mokėjau, / kad tūls bernas sens dėl to didei nusigando“ (Vd 330–332). Donelaičiui, kaip ir *Metų* Krizui, teko ilgai vargti, kol pagaliau pelnė pasiturinčiojo gyvenimą.

Metuose turtingasis Krizas virkavo esąs bėdžius, o ne vienas tyrėjų yra pastebėjęs, kad Tolminkiemio klebonas nepagrįstai skundėsi menkomis pajamomis. Užsimindamas „Visokiose patikimose žiniose mano įpėdiniui“⁴⁹ apie savo, kaip bevaikio, dalią, Donelaitis pabrėžė savo mažas pajamas: „Vaikų neturėjau; tuo visados džiaugiausi, nes tarnyba palyginti prasta“ (A 426). Ši Tolminkiemio klebono frazė, manoma, buvo ištarta dėl menkų pajamų iš parapijiečių (A 569). Tačiau argi poetas išties buvo kone „bėdžius“? Kaip teigia Ulrichas Im Hofas, „Dvasininko profesija smulkiųjų amatininkų klasei buvo savotiška karjera. [...] Iš parapijos gaunamos pajamos, kaip ir katalikų kunigams, buvo neblogas pragyvenimo šaltinis, ir dvasininkai galėjo ganėtinai laiko skirti intelektualiniam darbui“⁵⁰. Vinco Kuzmicko teigimu, lyginant su precentorių ir kitų valdininkų būkle, Donelaičio materialinė padėtis visgi nebuvo prasta: „Pastorius nuolatos gaudavo pašalinių pajamų už krikštą, jungtuves, laidotuves, be to, jam priklausė įskaitant našlių ūbą, apie keturiasdešimt hektarų žemės. Tokių plotų savininkai Lietuvoje jau buvo laikomi smulkiaisiais dvarininkais“⁵¹. Liuteronų kunigo statusas neišvengiamai saistė Donelaitį su valstybės valdančiais. Priimdamas iš neturtingų būrų dešimtinę ir įmokas už bažnytinius patarnavimus, Tolminkiemio klebonas galėjo jaustis dviprasmiškai. Jis mėgęs, pasak tyrėjų, šelpti parapijos vargšus.

⁴⁹ Kristijonas Donelaitis, „Visokios patikimos žinios mano įpėdiniui“, perengė Kostas Doveika, in: Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, p. 412–436. Toliau cituojant tekste nurodoma santrumpa A (*Allerley zuverlässige Nachrichten für meinen Successor*) ir leidinio puslapis.

⁵⁰ Ulrich Im Hof, *Švietimo epochos Europa*, iš vokiečių kalbos vertė Nijolė Daujotytė, (ser. *Atviros Lietuvos knyga. Europos kūrimas*), Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 47.

⁵¹ Vincas Kuzmickas, *Kristijonas Donelaitis*, Vilnius: Vaga, 1983, p. 215.

Krizo (reiškiančio krikščionį) vardu pavadinti toli gražu ne „viežlybiausius“ personažus nuoširdžiai tikintį Donelaitį galėjo paskatinti klestinti religinė veidmainystė. Pasakėčioje „Pasaka apie šūdvalalį“ Donelaitis smerkia dviveidžius krikščionis, nes maldas kalbantieji (panašu, kad dvasininkai) moraline prasme nėra geresni už savo senaisiais papročiais gyvenantį ir dėl to kitų menkinamą tautietį (šūdvalalį). Švietėjai kai kurių liuteronų dogmų sureikšminimą ir šio pasaulio niekinimą laikė paprastų žmonių sielų apvaginėjimu ir net apgaule, guodžiant juos vien išganymo malone ir laimingo (amžinojo) gyvenimo viltimi po mirties. O to išvengti, būdamas kunigu, Donelaitis negalėjo, nors pats suvokė šio gyvenimo vertingumą – tai rodo išlikę jo laišakai, eilėraščiai. Taigi neatmestina, kad jautrią sąžinę turėjęs Donelaitis nesijautė puikiai, tačiau vargstantiems bei žeminamiems ir tautinę tapatybę vis labiau prarandantiems savo tautiečiams jis menkai tegalėjo padėti.

Antrajame poeto laiške (1777-08-16) Krizas paminimas net du kartus. Iš konteksto aišku, kad Donelaitis savo bičiuliams skaitė eiles ir *Metų* ištraukas, kurias laiške ir prisimena: „Paskui mes girdėjome Krizą pasakojant savo likimą ir karčiai apverkiant gerąjį amtsrotą“⁵². To paties laiško pabaigoje dar kartą paminimas Krizas: „Juk žinai, kaip dabar reikia, kad tarp ponų kalbi, ar ką sakai, – reikia saugotis. Juk girdėjom, kaip Krizui pasidarė“⁵³. Donelaičio *Raštų* paaiškinimuose antrą kartą paminėtas Krizas siejamas su Pričkumi: „Krizo minėjimas vietoje Pričkaus rodo, kad Donelaitis šia sąvoka linkęs vadinti būrą apskritai; plg. ŠD 1“⁵⁴. Pirmą kartą laiške paminėtas Krizas išties turbūt yra *Metų* Krizas, bet ar antrą kartą minimą Krizą būtų galima sieti su Pričkumi – labai abejotina. Nežinome – čia galbūt minimas Krizas iš nežinomo poeto kūrinio ar netgi realus asmuo.

Itin įspūdinga Krizo charakteristika pasakėčioje „Šuo Didgalvis“. Štai pirmosios dvi eilutės: „Šuo didei smarkus, vadinamas Krizo Didgalvis, / Pas liūtus bylinėdams kartą avį apskundė“ (ŠD 1–2). „Krizo Didgalvis“ čia yra ne kas kita kaip turtingas ir suktas valstietis, neteisingai apkaltinęs vargingą būrą; pasitelkęs melagingus liudytojus ir korumpuotus teisėjus, jis privertė atlyginti tariamą skolą, praktiškai jį pasmerkdamas pražūčiai. Pasakėčios autorius šį „Krizo Didgalvį“ vadina „neprieteliumi“, „nevidonu“, kuris su

⁵² Kristijono Donelaičio laiškas Johannui Gottfriedui Jordanui, 1777-08-16, iš vokiečių kalbos vertė Leonas Gineitis, in: Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, p. 276.

⁵³ *Ibid.*, p. 277.

⁵⁴ Kristijonas Donelaitis, *Raštai*, p. 392.

visais kaimynais vaidus keldavęs, „guiniodavo žvirblius“ ir užpuldavęs („ypačiai iš paselų“) tiek kaimynus, tiek svetimus, „O dienos viduryj į saulę lodavo šiltą“ (ŠD 10). Taigi pasakėčios „Krizo Didgalvis“ yra itin amoralus personažas: veidmainis, savo aplinkoje pagarsėjęs melu, suktumu, vaidais ir žiaurumu, nepaisęs jokios moralės ir teisingumo.

„Pričkaus pasakoje apie lietuvišką svodbę“ Krizo vardas minimas pasakojant apie jo iškeltą dukters vestuvių puotą. Kitą kartą, kalbant apie Dievą pamiršusius „neprietelius“ dvare, kurį „padūkinu“ lošimai kortomis ir „kamėdigės“ (vaidinimai), Krizo vardu įvardijamas turtingas žmogus. Iš užuominos aišku, kad pas Krizą, kaip ir pono dvare, vyksta nepadorios linksmybės: „O pas Krizą bei jo kerdžių šoka bebukšvis“ (Pp 172). Šiame kūrinyje Krizo vardas minimas ir bendrine prasme, ironizuojant besilinksminančių būrų juokus, jų „neviežlybumą“:

Juk lietuvininkams per juoką daugel užėina,
[...]
Ypačiai ant česnių, kad Krizas Krizą mylėdams
Iš nežinių labai nešvankų kvapą padaro
Ir bešūtydams pas stalą šūdą pasako. (Pp 11, 14–16)

Metuose pirmą kartą Krizo vardas paminimas aprašant pavasarį švenčiančius paukščius ir Dievą niekinantį nedorėlį Diksą: „Ak! kiek sykių Krizas, į vyžas įsinėręs [...] Po prastu savo stogu nei lakštingala čiauška, / Kad širdingai jis savo Dievą pradeda garbint“ (Pl 127–130). Krizas čia palyginamas ne su žvirbliu, bet su lakštingala – taigi yra aukštesnio luomo būras, mokantis gražiai kalbėti. Analogija su ūkininku Krizu galima, nes jis turtin gesnis nei eiliniai būrai, lyginami su žvirbliais; be to, jam būdinga savigyra – gražus *čiulbėjimas*. Nors galima analogija ir su pačiu poemos pasakotoju bei jos autoriumi: juk kunigas nėra eilinis būras, o jo nuoširdus Dievo garbinimas išties panašus į lakštingalos čiulbėjimą – tiek sakant įkvėptus pamokslus, tiek rašant eiles. Lakštingala minima ir Donelaičio laiške, kur, pasak Vaidoto Daunio, poetas „buitinio gyvenimo ritmą sieja su lakštingalos „dainomis“, o šios sąsajos esančios paremtos ne tik su liaudies papročiais, bet ir universalesniu (ne tik poetiniu) tikėjimu⁵⁵.

Bendrine prasme Krizas *Metuose* minimas itin negatyviame kontekste, pabrėžiant veidmainiškumą ir suktumą: „Ir besišypsojas, kad Krizas Krizą prigauna“ (Vd 495). Kitą kartą panaši frazė ištariama Pričkaus kalboje: ne tik „lenkiškas ar žydiškas balamutas“, bet netgi būras, „lietuviškai

⁵⁵ Vaidotas Daunys, „Metų laikai ir erdvės“, in: *Metai*, Vilnius, 1984, Nr. 10, p. 134.

kalbėdams pradeda branyt / Ir visai n'atboj, kad Krizas Krizą prigauna“ (Žr 140–141). Taigi Krizo vardas iš esmės vartojamas siekiant išryškinti kitus apgaudinėjantį būrą. Poemoje ir pasakėčiose kaip itin šykštūs, linkę sukčiauti ir išnaudoti būrus vaizduojami ponai vokiečiai ir kolonistai, tačiau Donelaičio laikais ėmė rasti tokių ir pačių lietuvių tarpe.

Taigi Krizo vardu yra įvardijami tokie personažai, kurie sukčiauja ir apgaudinėja savo tautiečius. Kita vertus, krikščionį reiškiantis vardas yra iškalbingas religiniame ir socialiniame Prūsijos Karalystės kontekste. Juk skurdžiausius būrus paniekino krikščionys. Tuo tarpu krikščioniškasis tikėjimas, o ir paties Lutherio mokymas, skatino krikščionis atjausti vargšus, juos sušelpiti, būti sąžiningam.

Socialinė padėtis Prūsijoje ir Donelaičio pažiūros. Plintant švietėjų idėjoms, vis daugiau buvo atsigręžiama į socialinę sistemą. „Prigimtinės teisės samprata XVIII amžiuje buvo užvaldžiusi visos žmonijos protus“, – teigia Apšvietos žinovas Ulrichas Im Hofas⁵⁶. Ji lėmė „žmogaus ir piliečių teisių“ teorijos gimimą, tuo pabrėžiant pagarbą žmogui, tam tikrą jo laisvę ir orumą. Kaip didžiausią neteisybę šio šimtmečio mąstytojai įvardijo vergovę ir baudžiamą bei kritikavo neteisingumą ir nežmoniškumą teisėje ir įstatymuose, atsigręždami ir į jų kūrėjus. Baudžiamąją teisę (ir kankinimus bei mirties bausmę) kritikavęs Cesare Beccaria (paskelbęs, anot Hofo, epochos veikalą *Dei delitti e delle pene*), tvirtino, jog tai yra „blogai sutvarkytos visuomenės pasekmė: „kas tuos įstatymus sukūrė: turtuoliai ir galingieji. Sutvarkyme šiuos nelemtus pančius, išnaikinkime neteisingumą iš pat šaknų!“⁵⁷ Šios idėjos ir nuotaikos negalėjo aplenkti ir žemųjų gyventojų sluoksnių, tad socialinė atmosfera nuolat kaito. 1731 m. Edikte konstatuojama, kad samdiniai darosi vis labiau išdidūs ir priešiški „duondaviams“, laužo darbo sutartis, todėl įsakoma samdant reikalauti atestacijos iš buvusios vietos, o nusikaltusius bausti tvirtovės darbais; ir vėliau, pavyzdžiui, 1760 m. Įsruities diecezijos kronikoje skundžiamasi, kad samdiniai „įžūlūs (übermütig)“ ir vangūs⁵⁸. Kadangi tokių skundų davėjų atsirado labai daug, 1780 m. buvo išleistas „Prūsijos vyriausybės įsakas, draudžiąs valstiečiams skųstis“⁵⁹.

⁵⁶ Ulrich Im Hof, *op. cit.*, p. 153.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 155.

⁵⁸ Leonas Gineitis, *op. cit.*, p. 117.

⁵⁹ *Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams*, sudarė Povilas Pakarklis, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1960, p. 34.

Donelaičio požiūris į turtą kaupiančius, lėbaujančius ir būrus skriaudžiančius turtinguosius vienareikšmiškai neigiamas. Pasakėčiose ponai vaizduojami kaip itin gobšūs, negailestingai išnaudojantys vargšus ir juos menkinantys, tai pateikiant kaip Dievo bausmės besišaukiantį elgesį. Ją pelnė pasakėčios didpilvis „aužuolas“: „Taip Dievs smarkininkams beveikiai sūda padaro, / kad jie vargdieniams per daug ant nugaros kopa“ (Ag 22–23). Pasakėčios „Aužuols gyrypelnys“ morale varginguosius žeminantis ponas pavadinamas „valkata“, kuris galbūt pavogtą „puikiai nešioja sermėgą“, o galbūt „nuo aukso jo siratų ašaros blizga“ (Ag 35). Ponai, o ir grašius už darbą samdiniam mokantys pasiturintys ūkininkai, nors ir netiesiogiai, apgaudinėjo būrus, stumdami juos į visišką skurdą. Anot Zigmo Zinkevičiaus, Prūsijoje lietuvių valstiečiai „vilko nepakeliamą priespaudos jungą, kentė skurdą“⁶⁰. Hofas savo knygoje aprašo visų Apšvietos amžiaus luomų materialinę padėtį, taigi ir valstietijos bei „liaudies“ – žemiausiojo gyventojų sluoksniu. Tik didelių ūkių valstiečiai gyveno pasiturinčiai, tuo tarpu žemę dirbdami „vidutiniokai“ vos sudurdavo galą su galu, o smulkieji valstiečiai, nors ir turėjo savo žemės, būdavo priversti dirbti ir samdiniais. Žemiausiasis luomas, pasak Hofo, „tarnavo vidutiniams bei aukštesniems luomams“ ir gyveno visišrame skurde. Skurdas lydėjo netgi mokytojų, kartu ėjusių dar ir kantorius bei vargonininko pareigas, šeimas. Ironiškai savo senelio mokytojo gyvenimą aprašęs vokiečių rašytojas Johanas Paulis Friedrichas Richteris konstatuoja: „šita liūtų visuomenė už tris tarnybas numesdavo kasmet ne daugiau kaip 150 guldenų. Ir šitoje niekingoje Bairoito provincijos mokytojams skirtoje bado kankynėje žmogus gyveno ir kūrė 35 metus“⁶¹. Tuo tarpu netgi smulkiausieji Vokietijos kunigaikščiai savo rūmuose laikydavo po kelias dešimtis tarnautojų, o bajorai savo valdose „tvarkėsi kaip Biblijos patriarchai, atlikdami teismų ir policijos funkcijas“; daugelis jų „linko į kortų lošimą ir girtavimą“⁶². Ponų ir vargingųjų, betiesių būrų padėtį, valdininkų ir teisėjų savivalę pasakėčiose ir poemoje vaizdingai atspindėjo ir Donelaitis.

Metuose ponai lyginami su gyvuliais, išryškinant gobšumą kaip esminę juos charakterizuojančią savybę. Jų nužmogėjimas destruktvyviai veikia visą pasaulį, ir akivaizdžiai – artimiausią bendruomenę, nes tokį ponų elgesį perima kiti. Poemos pasakotojas tvirtina, kad ponai tampa pavyzdžiu netgi

⁶⁰ Zigmąs Zinkevičius, *Mažosios Lietuvos indėlis į lietuvių kultūrą*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijos leidybos institutas, 2008, p. 131.

⁶¹ Ulrich Im Hof, *op. cit.*, p. 67.

⁶² *Ibid.*, p. 30–31.

lietuvininkams: „Žinom juk visi, kaip ponai keikdami rėkia; / Bet ir būrai jau nuo jų mokinasi rėkaut“ (Pl 218–219). Tokių *rėkujančių* būrų poemoje apstu: tai visi ponų tarnai, neišskiriant paties Pričkaus, ir prakutę, kone dvarponiais tapę lietuvių valstiečiai. Patologinis pono gobšumo ir šykštumo įsikūnijimas vaizduojamas „Žiemos rūpesčiuose“: „to amtsroto šykštumas buvo be soties“ (Žr 417) – davęs vargdieniui graši, „tris naktis dėl to miegot negalėjo“ (Žr 419). Dėl jo šykštumo (pasigedus vieno šilingo) buvo sumušdintas nuolankusis jo tarnas Pričkus, kuris netrukus ir mirė.

Labai kritiškai Donelaitis žvelgia į ponų tarnus, kurie „būrus prastus per kiaulių jovalą laiko“ (Pl 258), stengiasi įtikti ponams: „Poniškai pasirodydams, kožnam pasitursin“ (Pl 257). Dilytė pastebi, kad Lauro kalba (Žr 391–401) skirta parodyti „gėdingam reiškiniui: būrus skriaudžiantiems prievaizdams. Ji tarsi iliustruoja Aristotelio *Retorikos* mintis, kad *gėdinga yra pelnytis neginamų žmonių sąskaita [...], kad visiškai žlugę žmonės nejaučia gailėstingumo [...], kaip visų pažįstamas Kasparas ir dumčius Daugkalba engia būrus*“⁶³ (kursyvas mano, – R. P.). Lauras Kasparo tarną Milką vadina nenaudėliu, snargliumi, žioplui ir primena, kad Dievas galės jį nubausti („koravoti“). Panašiai su būrais elgiasi ir kiti ponų tarnai. Diksas „kardpalaiškį nei pons prie šalies prikabinęs“ (Vd 197) rėkia ant baudžiauninkų, juos niekina, o tai poemos autorius tapatina su paties Dievo niekinimu: „Ar tai švankus darbs, ar reik taip Viešpatį niekyt?“ (Vd 201), čia pat išsakydamas šias dėmesio vertas eilutes:

O kad bloznas toks savo ponui taip išsišiepia,
Ar dyvai, kad būrą jis jau visą suėda? (Vd 202–203)

Pasakojimas apie Kasparo tarną Diksą (Vd 196–216) įterptas į komišką poemos pasakotojo kalbą apie nebūtą gerąjį poną (Vd 66–241), kuris būrus užstodavęs, „kad Diksas mus per daug užnikdavo dovyt“ (Vd 230). Taigi ponų tarnai (lietuviai) patys savuosius ujo, niekino ir dargi savo „kytrumu“ poną norėjo pralenkti. Pasiremdami Donelaičio fraze, kad „Krizas Krizą prigauna“, galėtume čia sakyti, jog „Krizas Krizą muša“ – lietuvis lietuviui nugarą skalbia, siekdamas pademonstruoti savo galią, visiškai neatjausdamas vargšų.

Donelaitis smerkia ne tik bevardžius ponus, ponų tarnus, juos charakterizuodamas pašiepiančiais vardais, bet ir turtingąjį Kasparą. Jį poemos pasakotojas prilygina „skiauturę riebią“ turinčiam gaidžiui (žodis *riebus* nusako turtingumą), o Lauras pavadina „poniškai pasipūtusiu“ baisiu ne-

⁶³ Dalia Dilytė, *op. cit.*, p. 111.

vidonu. Tai, kad seniūnas Pričkus, Laurui blogai atsiliepiant apie Kasparą, jį sudraudžia žodžiais „saugokis Kasparą kibyt“ (Žr 402), kad pataria tylėti netgi smurtaujant jo tarnui, rodo, jog jis yra turtingas ir įtakingas, patričių luomui priklausantis žmogus. Apie tautinę jo tapatybę yra užsiminęs Raineris Eckertas, pastebėdamas, kad poemoje šiuo vardu minimi du personažai: tai Bleberio tarnas ir „pūdymų savininkas (tikriausiai vokietis)“⁶⁴. Tačiau turtingojo Kasparo laikyti vokiečiu negalime. Jį sieja giminystės ryšiai su pakamore Lauru. Lauras yra „garbingo Kasparo žentas“ (Rg 739). O svarbiausia tai, kad bendrystės ryšiai jį sieja su Krizu ir su visa lietuvininkų bendruomene: Kasparas paminimas Plaučiūno pakviestųjų „ant krikštynų“ tarpe (Rg 700–704). Vadinasi, jis lankėsi lietuvininkų šventėse, ko turtingas vokietis turbūt nebūtų daręs – poemoje aiškiai atskiriama lietuvininkų bendruomenė nuo vokiečių ar kolonistų, ir jokiose lietuvininkų šventėse jie neminimi. Be to, visi vokiečių ponai yra bevardžiai. Tad ponaičiu vadinamas Kasparas greičiausiai yra lietuvininkas, savo statusu ir elgesiu labai artimas Krizui, su kuriuo artimai bendravo. Kasparas yra „poniškai pasipūtęs“ (Žr 396) ir vadinamas dargi žiopliu, taigi tai greičiau ne ponas, o turtingas valstietis. Štai pirmieji poemos pasakotojo žodžiai apie Kasparą:

Vasara, juk žinai, kasmets tikt vos pasirodo,
Štai kiekviens žioplys jau būrą pradeda stumdyt.
Kaspars, ant galvos iškėlęs skiauterę riebią,
Kaip gaidys vištas guiniodams, gandina žmones. (Vd 192–195)

Kasparo charakteristika atitinka pasakėčioje „Šuo Didgalvis“ charakterizuojamą „Krizo Didgalvį“: kaip ir pasakėčioje, šis turtuolis vadinamas smarkiu nevidonu, kuris „guinioja“ ir gandina būrus. Poemos pabaigoje pasipiktinimą juo išreiškia netgi jo žentas pakamorė Lauras:

Kožnas juk žioplys, vargdienių nugarą lupdams,
Savo malonę dar iškelt ir girt nesigėdi.
Kaspars (juk visi pažįstat Kasparą smarkų),
Tas nevidons baisus, vis poniškai pasipūtęs,
Nei erškėtis koks nabagėlį gandina būrą. (Žr 393–397)

Kasparas, Lutherio žodžiais tariant, vargdieniams „tris kailius“ lupdamas, dar net „savo malonę“ giria, tai yra postringauja apie savo nebūtą gerumą ar dosnumą. Tačiau tuo besipiktinantį Laurą Pričkus įspėja: „saugokis Kasparą kibyt“ (Žr 402). Ir čia pat, „visiems gi begirdint“ iškloja vaizdingą

⁶⁴ Rainer Eckert, *op. cit.*, p. 110.

pamokslą apie tai, kad niekam nevalia priešintis juos skriaudžiančiam ponui ar jo tarnui. Ponus čia Pričkus prilygina ereliui ir liūtui, o būrus – žvirbliui ir varlei (prasčiokus varlėmis, beje, yra pavadinęs Lutheris). Pričkus: „Taigi dabokis su ponu pasipūtusiu šūtyt / Ir laikyk savo snukį, kad kalboj nepariktų“ (Žr 409–410). Taigi pasipūtusį Kasparą šaltyšius priskiria ponų luomui, o jis, kaip ir Krizas, išties į jį pretenduoja ar tokiu jaučiasi.

„Vasaros darbuose“ pateikiamas išpūdingas epizodas, kuriame Kasparo kiaules jo tarnas gano Plaučiūno rugiuose. Tai reiktų traktuoti kaip ypatingą komizmą, atspindintį patriarchalinius turtingų valstiečių ir vargingųjų santykius. Poemos pasakotojui pastebėjus rugiuose kiaules, tarnas ragina jį tylėti, nes Plaučiūnas čia pat „pjautuvą plaka“. Tarnas tylėti ragina vien dėl to, kad Plaučiūnas yra prastas šeimininkas – „šūdvabalis“ ir „šūde gyvena“ (Vd 479). Svarbiausia šio personažo yda yra girtuokliavimas. Tačiau didžiosios Plaučiūno klajonės prasidėjo pernelyg išgėrus būtent pas Kasparą: „Tas nenaudėlis Plaučiūns, pas Kasparą pernai / Talkoje pavitots, taip baisiai buvo pririjęs, / Kad [...] namon išaušus jau vos ne vos parsibastė“ (Vd 449–453). Kasparas už talką, taigi už jam padarytą darbą, atsilygino vaišindamas būrą alumi ar degtine, taip prisidėdamas prie jo degradavimo. Galop Kasparo kiaulės ėda kone paskutinius, dar išbyrėti nespėjusius, Plaučiūno rugius – taigi kasdienę jo duoną.

Donelaitis *Metuose* išryškina liūdną tiesą, kad vargšus būrus menkina ir uja ne tik kolonistai ir ponai vokiečiai, jiems pataikaujantys ar savo galią demonstruojantys jų tarnai, bet ir praturtėję valstiečiai. Poemos autorius pateikia itin turtingo lietuvio valstiečio Kasparo charakteristiką. Labai panašus į jį ir prisigyvenęs valstietis Krizas: jis su savo samdinais (vargingiausiais būrais) elgiasi lygiai taip kaip ponai, jų tarnai ar jo bičiulis Kasparas.

Poemos Krizas – turtingas, šykštus ir samdinius niekinantis ūkininkas. Vydūnas pateikia vokiečių istorikų pastebėjimus apie zalcburgiečio, kuris išmoko iš visko išspausti kad ir mažiausią naudą, būdo bruožus ir daro išvadą: „Šitas visų galimybių pasipelnyti išnaudojimas, šis rūpinimasis materialine nauda yra tai, ko lietuviai dar ir šiandien nepakankamai įvertina“⁶⁵. Vis dėlto apsučiausieji lietuviai viso to išmoko ir praturtėjo. *Metuose* tokie yra Kasparas (šio vardo reikšmė – *iždininkas*⁶⁶) ir Krizas. Tačiau poemoje tai nėra teigiami herojai. Apie Kasparo ir jo tarnų nederamą elgesį su būrais

⁶⁵ Vydūnas, *op. cit.*, p. 395.

⁶⁶ Kazys Kuzavinas, Bronys Savukynas, *op. cit.*, p. 222.

pasakoma tiesiogiai, nors jis pats poemoje netaria nė vieno žodžio. Tuo tarpu jo bičiulis Krizas save giria ir aukština, pasak Jono Riškaus, „stipriai hiperbolizuodamas savo sugebėjimus“⁶⁷.

Jau vien Krizo dosnumo – tarsi vienintelio dosnaus lietuviu – išskyrimas iš kitų būrų kelia rimtų abejonių. Krizas vaišėse per dukters vestuves parodomas ne tiek dosnus, kiek turtingas: joks kitas būras tokiomis gaušiomis vaišėmis pasigirti negalėjo. Tačiau pačių vargingiausių bendruomenės narių – Slunkiaus ir Pelėdos – į dukters vestuves nekvieta, o jiems pasirodžius, „Krizas koliojo nuopertą porą matydams“ (Rg 234), o Enskys netrukus jiems „šonus skalbt pradėjo“ ir „plaukų nusitvėręs, išmetė laukan“ (Rg 256).

Krizas savo niekinančiais epitetais, skirtais vargingiausiems būrams, išsiskiria iš visų *Metų* personažų. Jis skundžiasi, kad jo neklauso „šeimyna“, kad visi esą tinginiai. Verkšlena, kad samdiniai išpuikę, paprastus būriškus valgius niekina. Mat anksčiau „šeimyna“ džiaugdavosi gavusi skanaus kisieliaus su pienu, kurį virdavo „tėvai mūs kytri“ (Vd 358), o jeigu dar tiršto šiupinio „ir lašinių koki šmotelį duodavo priedams, / Ak! kaip girdavo sotinti bernai gaspadorių“ (Vd 361–362)⁶⁸. Geriausias pavyzdys Krizui yra šykštūs, sukti tėvai; jis norėtų tęsti jų tradicijas, bet dabar samdiniai esą niekina paprastus valgius ir „kasdien kiekvienas, mėsos išsižiodams / Ir daug syk kaip šuo išplėsdams, vargina būrą“ (Vd 364–365). Taigi Krizas sotesnio maisto reikalaujančius būrus kaltina netgi įžūlumu. Jis neišgalis sumokėti amtmono reikalaujamų mokesčių:

Bet ak! kaipgi galiu mokėt, kas reik, savo ponams,
Kad nelaba šeimyna jau mane visą suėdė?
Ak! Man bėdžiui jau beveik *reiks ubagais eiti*. (Vd 377–379)

Šiose eilutėse Donelaičio komizmas itin iškalbingas: turtingasis Krizas save prilygina vargingajam ir veidmainingu virkavimu tarsi pats sau išpranašauja elgetos likimą. Toliau Krizas pasakoja, kiek daug tai „nelabai šeimynai“ gyvulių paskerdžias: „Karvių bei avių, bei jaučių didelį pulką, / O ir kiaulių bei ožkų taip daug mėsinėjau, / Kad jau vos žinojau, kur skūras pakabyti“ (Vd 350–352). Tačiau tik sudoroję užvakar papjautą bulių, samdiniai „vemdami dar, veršienos jau prasimanė / Ir didei mane gvoltyja, kad aš

⁶⁷ Jonas Riškus, *op. cit.*, p. 56.

⁶⁸ „Bernai“ (jauni vyrai) dirbdavo sunkiausias ūkio darbus, todėl kisieliaus kaip pagrindinio patiekalo jiems paminėjimas – akivaizdus komizmas. Lietuviškų patiekalų būta daug, bet šis – pats pigiausias, kurį darbytėje galėdavo duoti nebent „priedams“.

paskutinį / Ir vienturtį veršį jiems mėsinėt pažadėčiau“ (Vd 386–388). Krizas kone kasdien gyvulius skerdžias samdiniams – tai vėl akivaizdus Donelaičio komizmas. Juk gyvuliai būdavo skerdžiami rudenį ir žiemą – vėsiuoju ir šaltuoju metų periodu, bet ne ištisus metus. Donelaitis *Metuose* skerstuves vaizduoja tik rudenį. Vienas po kito gyvuliai ištisus metus galėjo būti skerdžiami nebent didžiausių ponų dvaruose. To laikmečio ir netgi pačių *Metų* kontekste šios ir panašios Krizo dejonės tėra šykštuolio virkavimų ir veidmainystės hiperbolizavimas. Tiek gyvulių Krizas turbūt nepapjovė nė ruošdamas savo dukters vestuvių puotą: tada buvo papjautos trys karvės, du jaučiai ir daug kiaulių bei avių (kiek – „mėsininks nerokavo“), išpjautos kone visos žąsys ir vištos (Rg 143–145).

Pasak Rimvydo Laužiko, Donelaičio poemos būrų mityboje, o ir XVIII a. Prūsijoje apskritai, mėsiški valgiai – „būdingiausi šventės atributai“, gausus jos vartojimas „buvo laikomas aristokratišku bruožu“, būrai ją gausiau vartodavo vos kelis kartus per metus. Laužikas: „Analizuodami *Metus* galime teigti, kad valstietiškoje kultūroje gausus (kasdienis) riebaus, mėsiško maisto valgymas buvo savotiška būriškoji, gastrominė „rožinė svajonė“⁶⁹. Taigi Krizo kalbos apie kasdienį būrų mėsos vartojimą, netgi persivalgymą, yra hiperbolizuota poeto ironija.

Krizas postringauja apie gerus laikus, kai lietuvinkai neniekino paprastų (išties – prastų ir pigių!) lietuviškų valgių, o už menką atlyginimą ir vieną kitą pridėtą rūbą ar vyžas „didei dėkavojo“. Tačiau dabar „lietuvinkai savo viežlybumą pražaidė“ (Vd 355), netgi kvailiausias samdinys „daug dolerių tyko / Ir vis pasėlio daugiaus išveržt nesigėdi“ (Vd 336–337). Netgi tas, „kuris kasnakts į patalą meža / Ir kiaules penkias kaip reik negal paganyti, – / O štai ir toksai utėlius dolerių tyko, / Kad jį kartais šūtydams samdyti pradėsi“ (Vd 392–395). Samdinių „viežlybumas“ Krizui yra jų paklusnumas, nuolankumas ir pasitenkinimas prastu maistu ir tuo, kuo ir kiek šeimininkas teikiasi už darbą atlyginti. Tačiau tuo metu samdiniai pradėjo reikalauti padoresnio maisto ir didesnio užmokesčio už darbą, ką Krizas įvardijo lietuvių „viežlybumo“ praradimu. Taigi „barzdotos“ prūsų „gadynės“ Krizas ilgėjosi ne iš meilės lietuviškumui – jis ilgėjosi tų laikų, kai buvo labai pigi ir klusni darbo jėga: „Ak! kur dingo Prūsuose barzdota gadynė, / Kaip slūžauninks dar už menką pinigą klausė“ (Vd 338–339). Iš šių Krizo žodžių galima spręsti, kad anksčiau samdiniams mokėta itin ma-

⁶⁹ Rimvydas Laužikas, „Maisto reikšmė Kristijono Donelaičio *Metuose* XVIII a. kultūros kontekste“, in: *Kristijono Donelaičio reikšmės*, p. 455–456.

žai. XVIII a. pirmoje pusėje kelis kartus buvo nederliaus, brangymečio ir badmečio metai. 1709–1711 m. bažnytinėse knygose pateikiami „nuo maro ir bado mirusių“ gyventojų skaičiai⁷⁰ – ten, kur buvo didžiausias būrų išnaudojimas ir skurdas (badas), ten siautėjo ir maras. Karaliaus siunčiama pagalba badaujantiems paprastai jų nepasiekdavo. Suprantama, kad brangymečiu ir badmečiu samdiniams mokėta itin mažai. Gali būti, kad apsukrus Krizas tada ir praturtėjo.

Apie Krizą nė vieno gero žodžio nepasako nei jo samdiniai, nei kiti eiliniai būrai. Apie savo dosnumą daugiausia postringauja pats Krizas, netgi teigdamas, jog „man šykštums klaista, kad šutinu didelį puodą“ (Vd 371). Neabejotina, šykštumu jį kaltino samdiniai, apie tai žinojo ir kiti kaimo būrai. „Rudenio gėrybėse“ apie „dosnujį“ Krizą užsimena „švepluojantis“ Bužas (Rg 477), kurio šveplumas reiškia ne ką kita, kaip jo teiginių prieštaringumą ir nepatikimumą.

„Dosnujį“ Krizą kartą pamini ir poemos pasakotojas: „Kaspars klonijos, dosningą Krizą pamatęs“ (Rg 702). Kasparas ne kartą poemoje yra smerkiamas, nes būrus niekina, tačiau su Krizu elgiasi visai kitaip – jis jam rodo išskirtinę pagarbą. Krizas stengėsi įtikti visiems, bet su savo samdiniais elgėsi blogai: „Ponams, taip kaip būrams, vis įtikt mokėjau; / Tikt šeimynai ant garbės padaryt negalėjau“ (Vd 369–370). Taigi vienaip elgėsi su ponais ir turtingais valstiečiais, visai kitaip – su savo samdiniais.

Poemoje būrų darbštumo demonstravimas (nepaisant kelių išimčių) yra akivaizdus, o ir pats Krizas savo samdinių tingumą supriešina su visų kitų būrų darbštumu: „Ir kiekviens atlikt, kas reik, tikt bėga, tikt bėga“ (Vd 419). Jo pateikta pozicija aiški: būrai lietuvininkai yra darbštūs, tačiau jo samdiniai – visiškai tinginiai. Galima manyti, kad dėl tam tikrų priežasčių pas jį niekas nenori dirbti, tad jam pavyksta pasamdyti tik vieną kitą tinginį. Betgi Krizo kalboje aiškiai atsiskleidžia samdinių paniekinimo priežastis – tai nenoras jiems mokėti tinkamą atlygį, tvirtinant, jog jie esą to neverti. Teigti, kad Krizui tiesiog „pasitaikė pasamdyti tokią valgią šeimyną“⁷¹, o dar ir tingią – visiškai nepagrįsta: Donelaitis buvo valstiečio sūnus, visą gyvenimą kunigavo kaime, tad negalėjo neišmanyti ūkio reikalų bei turtingo ūkininko psichologijos. Apie turtingesnių lietuvių šykštumą ir sukčiavimą *Metuose* užsimena Bleberio bernas Paikžentis. Jis kalba apie ponų tarpe vykstančius

⁷⁰ Albertas Juška, *Mažosios Lietuvos Bažnyčia*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1997, p. 75.

⁷¹ Dalia Dilytė, *op. cit.*, p. 174.

sukčiavimus, kai jie apsiriję ir prisigėrę „Tuo su kortomis ir klastoms kits kitą prigauna“ (Vd 493); ir pastebi, jog panašūs dalykai jau vyksta ir tarp būrų lietuvininkų, kai „Krizas Krizą prigauna“ (Vd 494–495).

Kaip ir daugelio turtingų valstiečių, Krizo ir jo samdinių santykiai buvo patriarchaliniai, samdinius traktuojant tik kaip darbo jėgą. Pasak Lutherio, „tarsi Dievas mums duotų [...] samdinių – idant kaip karvė ar asilas vien darbui naudojami, arba su valdiniais elgtumės, kaip panorėję“⁷². Apie Krizo nesiskaitymą su „šeimyna“ ir suktumą byloja jo paties skundai, konfliktiški santykiai su samdiniais: „kad jiems vertai grumzdi, vis keikdami baras“ (Vd 425). Taigi Krizas gąsdina samdinius, grasina jiems ir piktinasi, kad jie dėl to keikiasi ir netgi „jau ir mušt pasikėso“ (Vd 426). Po šių žodžių Krizas pasakoja istoriją, kaip „pernai valkata Slunkius“ (Vd 427) jam „iš papykio kone visą nupešė kiaušę“ (Vd 429), o po to su kitais savo draugais jam taip „nugarą skalbė“, kad po to „kelias nedėlias sirgti reikėjo“ (Vd 432). Šis pasakojimas atskleidžia, kad Slunkius ant Krizo buvo labai supykęs, ir turbūt turėjo tam rimtą priežastį. Slunkių literatūrologai neretai apibūdina kaip melancholiką – lėto, neskubraus būdo būrą. Išties tai *lėto gyvenimo* filosofijos atstovas. Bet Slunkius kartą buvo „beržinį nutvėręs“ prieš Enskį – irgi ne be priežasties: jis jį plūdo Krizo dukters vestuvėse. Lėtasis Slunkius su draugais be jokios priežasties nebūtų ir Krizo apkūlęs. Realiausia numanoma to priežastis – kad pas Krizą dirbusiam Slunkiui ir kitiems samdiniams, šykštusis Krizas gailėjo sotesnio maisto ar tinkamai neatlygino (pagal susitarimą) už darbą ir tyčiojosi. Savigarbą Slunkius vis dėlto turėjo ir ją ginti mokėjo – nenuostabu, kad už vienokias ar kitokias patyčias ar sukčiavimą jis apkūlė ir Krizą. „Pričkaus pasakoje apie lietuvišką svodbą“ Slunkius yra Pričkaus sumušimo iniciatorius, tad jis ne tiek lėto būdo, kiek savigarbą turintis ir žeminimui, žmogaus pavertimui darbiniau gyvuliu besipriešiantis būras.

Vertas dėmesio ilgas Krizo monologas „Rudenio gėrybėse“ (Rg 719–772), kuriame juokiamasi iš neturtingų būrų – Plaučiūno ir Dočio. Jį pertraukęs Selmas visa tai pavadina „pasaka“ ir „dyvais“, nuo kurių „ausys mūsų paskudo“, kartu apgailestaudamas, kad anksčiau „kaimynų beigi bičiulių“ gėdytis „ir juos išpeikt nei viens neprivalė“ (Rg 780), be to, dabar jau „lietuvininkai kaip vokiečiai sopaguoti“ (Rg 782). Selmas čia kalba ne apie ką kita, bet apie turtingąjį Krizą, galintį „sopagus“ įsigyti, o iš vargingųjų – pasišaipyti. Tiesa, čia Selmas kalba labai korektiškai, asmeniškai Krizo ne-

⁷² Martynas Liuteris, *op. cit.*, p. 51.

smerkdamas: jis vis dėlto turtingas žmogus. Pats Krizas yra „sopaguotas“, bet jis smerkia kitus „sopaguotus“ būrus – vien dėl to, kad jie yra žemesnio luomo: „Klapai kaip ponaičiai su puikiais sopagačiais“ (Vd 352). Merginos „su kedelaičiais“ (sijonais iš pirktinės medžiagos) jam yra „nenaudėlės“ (Vd 353). Tai rodo Krizo požiūrį į varginguosius būrus, juos laikant žemojo sluoksnio žmonėmis. Jo manymu, jie turėtų pasitenkinti skurdžiu maistu, pačių pasigamintais rūbais ir įprastu lietuvininkų apavu vyžomis, nors už vyžų dėvėjimą viešose vietose būrai galėjo būti baudžiami rykštėmis: tai buvo draudžiama 1724 m. Prūsijos karaliaus įsaku, nurodant pareigą įsigyti ir dėvėti „tik Prūsijoje pagamintomis kurpėmis“⁷³.

Vertinant atskirų personažų žodžius apie Krizą, reiktų atkreipti dėmesį į jų socialinį statusą ir reiškiamas pažiūras apskritai. Pasak istorikų, kaimo gyventojai turtine ir socialine padėtimi labai skyrėsi: „Pasiturintys valstiečiai ir iš kilmingų valstiečių šeimų [buvo] susibūrę į kaimo patriciatą“⁷⁴. Donelaitis *Metuose* nieko nenorėjo pagražinti ir atspindėjo realią padėtį: lietuvių „patricijai“ palaikė vienas kitą, peikė kolonistus ir ponus vokiečius, bet jokio solidarumo nejautė su žemuoju lietuvininkų sluoksniu.

**Krizo likimas *Metuose* – Dievo bausmė už šykštumą ir sukčiavi-
mą.** Apie elgeta tapusį Krizą sužinome iš Pričkaus „Žiemos rūpesčiuose“. Pradžioje apie jį šaltyšius atsiliepia perdėtai gražiais žodžiais: jis „mūsų mylimas“, „širdings žmogus“ „kožną vis lietuviškai mylėdavo sėbra“ (Žr 255–258). Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad jis vaišindavo „lietuviškai“ (turbūt dosniai). Žvelgiant per Lutherio mokymo prizmę, Krizo dosnumas tik savo draugams rodo jį elgiantis lyg pagoniškai: „Mat daryti gera draugams – tik įprasta pagoniška dorybė, kaip sako Kristus Evangelijos pagal Matą 5 skyriuje“⁷⁵. Krikščionys, pasak Lutherio, gerį ir meilę turį rodyti „tiems, kurie yra mūsų priešai“. Ypač meilę ir gailestingumą Lutheris skatino rodyti vargingiesiems. Bet Krizas buvo labai toli nuo tokio krikščionio idealo.

Toliau Pričkaus kalba persmelkta ironijos: „Ypačiai ir labiaus šeimyną jis savo mielą, / kaip save patį čėdydams, mylėt nepatingo“ (Žr 259–260). Šiuose žodžiuose ironija akivaizdi, nes apie blogus savo ir samdinių santykius žinome iš paties Krizo (Vd 370). Savo samdinius jis vadina žemi-

⁷³ Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams, p. 14.

⁷⁴ Ulrich Im Hof, *op. cit.*, p. 61.

⁷⁵ Martynas Liuteris, *op. cit.*, p. 55.

nančiais žodžiais (*smirdas, bjaurėstis, utėlius, valkata, vaikpalaikis, žioplys, neprieteliai, vagys*). Galop Pričkus stebisi Lauru, kuris esą Krizą pernelyg giria: „Tik dyvai klausyt, kad Lauras, mūs pakamorė, / Krizo kelneres ir kuknę pradeda garbyt“ (Žr 264–265). Iš to galima numanyti, kad aukštesnio socialinio statuso būrus (pakamorę Laurą ar seniūną Pričkų) Krizas yra dosniai vaišinęs ne tik savo dukters vestuvėse. Tačiau čia Pričkaus kalbos apie Krizo gerumą baigiasi. Šaltyšius prašo Krizo nebarti: „Ir kad jis Tėvemūs skaitys, nebarkite bėdžių“ (Žr 274). Klausimas, kodėl turėtų jį būrai barti, ypač, jeigu pats Krizas išties buvo dosnus ir jį visi mylėjo? Mažai tikėtina, kad Pričkus šiuos žodžius pasakė dėl 1748 m. išleisto Prūsijos karaliaus įsako, draudusio elgetauti. Kita vertus, jo nežinoti Donelaitis tiesiog negalėjo (netgi spėjama, jog vienas iš dviejų galimų šio įsako vertėjų yra pats Donelaitis⁷⁶).

Donelaitis – itin tikslus poetinio žodžio meistras, tad reikia atkreipti dėmesį į kiekvieną jo žodį ir frazę. Pričkus prašo Krizo nebarti, „kad jis Tėvemūs skaitys“. Tai svarbiausioji krikščionio malda, išsamiai analizuojama Lutherio *Didžiajame Katekizme*. Paradoksalu, tačiau *Metuose* ją kalba tik ponas ir galbūt Krizas – buvęs turtingas valstietis. Ypač išpūdingas šykščiojo pono maldos ironizavimas: „Už išlaikymą skarbų Tėvemūs pasiskaito“ (Žr 436). Taigi Pričkus prašo Krizo pagailėti, jeigu „jisai pasiklonios, ubagais eidams“ (Žr 272).

Pričkaus prašymas nebarti ir pagailėti Krizo rodo būrų abejingumą jo nelaimėi. Ypač svarbu tai, kad Pričkus padaro lygybės ženklą tarp jau įvykusios Krizo nelaimės ir galimų kitiems būrams panašių nelaimių, jeigu Dievą pamiršę, jie nesiliaus „klastuot ir vogt“. Taip atskleidžiamas tikrasis Krizo veidas. Pričkus aiškiai užsimena apie Dievo bausmę – ne šiaip už kažkokias nuodėmes, bet už sukčiavimą ir vagystes. Užsimena ir apie Dočį, kuris „Krizui negandas, vargus ir gėdą padarė“ (Žr 289). Mat jis rūkydamas sudegino Krizo trobesius ir visą jo turta, tačiau poemoje nėra jokio jo pasmerkimo, jokio teismo – tik fakto konstatavimas. Išsireikalauti iš Dočio žalos atlyginimo neįmanoma – jis nieko neturi, be to, jis sąmoningai Krizo nepadegė. Taigi ši istorija pateikiama taip, tarsi Dievas būtų tik pasinaudojęs varguoliu Dočiu, Krizui už sukčiavimą ir skriaudas varguoliams atlygindamas, jį patį į vargą įstumdamas, jam „gėdą“ padarydamas.

Taigi Donelaičio sumanymas Krizą padaryti elgeta – akivaizdus poeto moralas: tai Dievo bausmė už samdinių išnaudojimą ir niekinimą, už šykš-

⁷⁶ Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams, p. 25.

tumą ir veidmainystę. Krizas – praturtėjusio lietuvininko būro paveikslas. Jokios moralinės vertybės jam nebūdingos. Jis, naudodamasis beteise samdinių padėtimi, stengėsi iš jų išspausti kuo didesnę naudą sau, o jo šiurkšti retorika gerokai pranoksta tą, kurią būrų adresu *Metuose* išsakė ponai, jų tarnai ir valdininkai.

Donelaičiui, pasak Rimvydo Šilbajorio, buvo svarbu išsakyti idėją, ją pailiustruojant būtais ir nebūtais nutikimais: poemoje „vyksmo logika kyla ne iš tikrovinio priežastingumo, bet iš retorinio: iškėlęs kokią nors mintį, kalbantysis gali ją pailiustruoti pavyzdžiais iš dabarties, atminties ar ir visai iš galvos“⁷⁷. Kaip ir kitus neįtikėtinus įvykius, taip ir šį jis apsakė įvykius „pernai“. Krizas ne tik sudegė „pernai“, bet ir apie neturtingus būrus, juos pajuokdamas, porino „pernai“: „Ir ką Krizas, sens žmogus, mums pranešė pernai“ (Rg 718). Prieveiksmis „pernai“ Donelaičio poemoje vartojamas labai specifiskai – tai gali reikšti neįtikėtiną, nebūtą dalyką, kuris vis dėlto vienaip ar kitaip galėjo nutikti. Tai ir „pernai“ miręs gerasis ponas, ir hiperbolizuotas Dočio smarkumas, kasmet išgąsdinantis visą kaimą ir net sudrebinantis pasaulį: „Ak, kiek girių bei kalnų jis parmetė pernai!“ (Rg 666). Dočys yra tarsi simbolinė socialines permainas žadinanti figūra, kuri Krizo istorijoje panaudojama tarsi Dievo pirštas. Tad ir į Krizo namų sudegimą bei jo elgetystę galima žvelgti daugiau kaip į moralą, pelnytą Dievo bausmę šykštuoliui.

Apie galimą Dievo bausmę ponams, kurie Dievą pamiršę lėbauja, Donelaitis užsimena ir *Metuose* (Rg 321), ir „Pričkaus pasakoje apie lietuvišką svodbą“:

Taip sau mislyjęs, palikau juos smarvę beėdant
Ir jų gėrimą, jiems taip gardų rinčių, beryjant,
Nės pabūgau, kad perkūns tuojaus pasikėlęs
Neprietelių tokių namus į plentą supleškys. (Pp 156–159)

Metuose apie tikėtiną Dievo bausmę užsimena Lauras, smerkdamas Kasparo tarno Milkaus elgesį, mat jis „būrus prastus per kiaulių jovalą laiko“ (Pl 258) ir „kaip ponatis skiauterį“ rodo (Pl 268). Niekindamas būrus, Krizas Milkų gerokai pranoko, tad Lauro ištarti žodžiai Milkui dar labiau tinka Krizui: „Tič tiktai, ponat! mažu vėl teks žingine žengti, / Ir, kad Dievs koravos, dar verkdams ubagais eisi“ (Pl 292–293).

Taigi *Metuose* (kaip ir pasakėčiose) Donelaitis aiškiai išreiškia socialinio

⁷⁷ Rimvydas Šilbajoris, „Teksto plotmių santykiai Donelaičio „Metuose““, in: *Egzodo Donelaitis*, p. 414.

teisingumo idėją ir Dievo bausmės už vargingųjų niekinimą bei išnaudojimą tikimybę. Krizo paveikslas ir jo likimas yra satyriškai pateikta šių Donelaičio pažiūrų iliustracija. Juk komišką užuominą apie galimą Krizo tapimą elgeta poetas išreiškia šiam personažui veidmainiškai virkaujant jau „Vasaros darbuose“: „Ak! Man bėdžiui jau beveik reiks ubagais eiti“ (Vd 379).

Abejoti, kad „dosnūs“ Krizas ir elgeta Krizas yra tas pats personažas, nėra jokio pagrindo. Taip pat akivaizdu, kad Krizo *dosnumas* tėra Donelaičio komizmas. Šis personažas buvo turtingas, turbūt priklausė kaimo „patricijų“ luomui ir išnaudojo savo samdinius, stengdamasis jiems kuo mažiau mokėti už darbą ir kuo pigiau juos maitinti. Jų nepasitenkinimą (ar galimas kitų būrų pastabas ir kritiką) Krizas atremdavo teiginiais, kad jo samdiniai esą nevykėliai, besočiai ir tinginiai. Tai šykštaus ir amoralaus valstiečio ūkininko, kuris nusipelno Dievo bausmės, portretas. Jo tapimas elgeta – tai Dievo bausmė už jo sąmoningus veiksmus.

Išvados. Kristijono Donelaičio poemos *Metai* personažas Krizas kritiku vertinamas labai prieštarinčiai. Išsamiau šio personažo likimą gvildenęs literatūrologas Vaidas Šeferis *dosniojo* valstiečio, tapusio elgeta, likimą aiškina remdamasis liuteronų ortodoksų „teologinio teisingumo“ dogma, kuri Donelaičio pasaulėjautai nebuvo būdinga.

Krizo vardą poetui vartojant kituose kūriniuose, šis personažas įkūnija amoralaus, klastingo, negailestingo vargdieniams, šykštaus valstiečio tipą. Toks Krizo vardo, reiškiančio krikščionį, pasirinkimas yra paradoksalus, bet jis gali būti paaiškinamas religinės veidmainystės ir svarbiausių krikščioniškų vertybių atrofijos visuomenėje konstatavimu.

Poemoje *Metai* vaizduojama socialinė padėtis ir kaimo žmonių luominė diferenciacija. Samdiniai buvo vargingiausias, niekieno neginamas kaimo žmonių sluoksniu. Donelaitis į visuomenę žvelgė švietėjišku „teisingojo Dievo“ žvilgsniu ir smerkė tiek ponus bei jų tarnus, tiek turtingus lietuvių valstiečius, kurie blogai elgėsi su neturtingais būrais.

Hiperbolizuota personažo Krizo savigyra *Metuose* – tai Donelaičio ironija. Savo šykštumą turtingasis valstietis siekė pateisinti tariamu samdinių tingumu ir savo neturtingumu. Konstatavus, kad už Krizo skundų samdiniais slypi ūkininko melas, veidmainystė ir amoralumas apskritai, galima tvirtinti, kad jo tapimas elgeta yra tarsi pasakėčios moralas. Tai jokių prieštaravimų neturinti Donelaičio poemos siužetinė linija: elgetos likimas šykščiam ir suktam Krizui yra visiškai logiška ir teisinga Dievo bausmė. Ji atspindi esmines švietėjų nuostatas ir krikščionišką pažiūrą. Krizo vardu

savo kūrinuose poetas įkūnijo turtingo ir amoralaus lietuvių valstiečio tipą, o tokį elgesį, besišaukiantį Dievo bausmės, pasmerkė kaip nederamą.

Santrumpos

- A – *Allerley zuverlässige Nachrichten für meinen Successor (Visokios patikimos žinios mano įpėdiniui)*
- Ag – „Aužuols gyropelnys“
- KM – Kristijono Donelaičio įrašai krikšto metrikų knygoje
- Pl – „Pavasario linksmybės“
- Pp – „Pričkaus pasaka apie lietuvišką svodbą“
- Pš – „Pasaka apie šūdvalę“
- Rg – „Rudenio gėrybės“
- Sb – Tolminkiemio žemių separacijos byla
- ŠD – „Šuo Didgalvis“
- Vd – „Vasaros darbai“
- Žr – „Žiemos rūpesčiai“

THE CHARACTER OF KRIZAS IN KRISTIJONAS
DONELAITIS'S LITERARY WORKS: A MODEL OF A RICH,
STINGY, AND TREACHEROUS PEASANT

Rima Palijanskaitė

Summary

In the works of Kristijonas Donelaitis, all the characters by the name of Krizas possess many common features: they are of a similar social status, have similar attitudes towards life and similar personal qualities. These characters embody the type of a Lithuanian peasant who is amoral, stingy, and sly. It is a paradox that the name Krizas, meaning Christian, was chosen for such a type of a character, but it can be explained by stating the atrophy of Christian values in society and by hypocrisy of religion at that time.

Scholars mostly focus on the Krizas depicted by Donelaitis in the narrative poem *Metai (The Seasons)*. He has been approached in many controversial ways. The literary historian Vaidas Šeferis went into the depths of exploration of the character of the 'charitable' peasant who had become a pauper; he explains Krizas's destiny on the grounds of the Lutheran paradigm, the so-called 'Theological Justice'.

In *The Seasons* we find a depiction of the social situation and stratification. Farmhands were the poorest and the most exploited part of the society and nobody took any effort to defend them. Donelaitis looked at the situation through the prism of an educative point of view of 'fair God' and condemned both the German lords and their servants and Lithuanian well-off peasants for exploiting the poor and despising them. Krizas and wealthy Kasparas are equal in their social status and the way of behavior.

Donelaitis depicts the hero's hyperbolized self-praise with deep irony. The well-off peasant Krizas seeks to justify his stinginess by the poor work of his farmhands and his own poverty. Krizas's complaints about his workers are prompted by Ruse, Hypocrisy and Amorality. One can tell that his becoming a pauper at the end is the morale of the fable. This is a non-contradictory line of the story: the destiny of a beggar is the right end to stingy and canny Krizas, it is a right and justified punishment from God. So, in the personality of Krizas the poet embodied the type of a rich and amoral Lithuanian peasant; his behavior was condemned as inappropriate and calling for the punishment from God.